

چکیده:

جرم تمرد در دسته بندی جرائم در زمره جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی طبقه بندی می شود. این جرم از طرف اشخاص عادی نسبت به مامورین دولتی یا اشخاص نظامی نسبت به ماموران نظامی در حال انجام وظیفه قانونی آنان قابل تحقق است. هم چنین این جرم از طرف کارمندان دولت نسبت به مافوق آنها نیز قابل تصور است. جرم تمرد بطور جداگانه هم در قانون مجازات اسلامی و هم در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح پیش بینی شده است. تمرد در قانون مجازات اسلامی را تمرد عمومی و تمرد در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح را تمرد نظامی می نامند.

در این پایان نامه سعی می شود به نقد و بررسی قوانین جزائی ایران در خصوص جرم انگاری تمرد و مجازاتهای مقرر در این خصوص پرداخته شود.

نگارنده در این پایان نامه برای تبیین موضوع ابتدا مفاهیم حقوقی و فقهی تمرد را بررسی و مقایسه می کند و سپس معایب و نواقص قوانین جزائی ایران را در خصوص جرم تمرد بیان می نماید.

در این تحقیق نگارنده مشخص می کند که تعریفی که در حال حاضر در مورد جرم تمرد ارائه شده است تعریف جامع و مانعی نمی باشد و تعریف مورد نظر نه تنها موجبات سوء استفاده افراد سود جو را فراهم می کند بلکه می تواند منجر به سوء استفاده مامورین دولتی از موقعیت قانونی شان گردد و به حقوق اجتماعی افراد لطمه وارد آورد. و هم چنین در تعریف فوق نوع وظیفه نیز مشخص نیست که وظیفه حاکمیتی را شامل می شود یا تصدی را. در مورد بازدارندگی مجازاتهای پیش بینی شده در ماده فوق نگارنده به این نتیجه می رسد که اعمال این مجازاتها نسبت به متمردين می تواند جنبه بازدارندگی داشته باشد و میزان مجازاتها کافی است.

در مورد تعریف جرم تمرد نگارنده به این نتیجه می رسد که چنانچه قانونگذار در تعریف جرم تمرد از عبارت «با اقدام عملی» استفاده کند و نوع وظیفه را نیز مشخص کند و ماده را به این صورت بیان کند که «هر گونه حمله و مقاومتی که با علم و آگاهی و با اقدام عملی نسبت به مامورین در حین انجام وظیفه حاکمیتی آنان به عمل آید تمرد محسوب می شود» شایسته تر می باشد.

کلید واژه ها: تمرد، ماموران دولتی، نیروی انتظامی، دولت

دانشگاه قم
دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

تمرّد نسبت به مامورین دولتی در حقوق کیفری ایران

استاد راهنما:

دکتر محمد خلیل صالحی

استاد مشاور:

دکتر عادل ساریخانی

نگارنده:

مریم امینی نیک

پائیز ۸۷

تقدیم به:

مادرم یگانه دردانه همیشه عاشق هر چند دست روزگار مرا از وجود سراسر پاک‌اش زود محروم ساخت اگر چه دعای خیر خالصانه اش همواره پشتیبان من بوده است.

و تقدیم به پدر مهربانم که شانه هایش همیشه تنها تکیه گاهم بوده و نصیحت‌های پدرانه اش راهنمای زندگی ام بوده است.

و تقدیم به همسر عزیزم به خاطر تشویق‌ها، راهنمایی‌ها و حمایت‌های صمیمانه اش در راه تدوین و نگارش پایان نامه ام.

تقدیر و تشکر:

حمد و سپاس خدای را که نام او راحت روح است و پیغام او مفتاح فتوح است و ذکر او مرهم دل مجروح است و مهر او بلانشینان را کشتی نوح است.

با سپاس و قدردانی از کلیه کسانی که با مساعدت بی دریغ خود مرا در تهیه این پایان نامه یاری نمودند اینجانب بر خود لازم می دانم که مراتب قدر دانی و تشکر خود را خدمت استاد راهنمای عزیز و گرامی جناب آقای دکتر محمد خلیل صالحی و هم چنین استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر عادل ساریخانی که راه تحقیق را برای من هموار ساختند و با شکیبایی و درایت مرا راهنمایی نمودند اظهار نمایم.

فهرست اختصاری مطالب:

فصل نخست: کلیات: تعریف. پیشینه. مبانی

مبحث نخست: تعریف

مبحث دوم: پیشینه

مبحث سوم: مبنای جرم انگاری جرم تمرد

فصل دوم: ارکان تشکیل دهنده جرم

مبحث نخست: عناصر تشکیل دهنده جرم

مبحث دوم: عنصر قانونی جرم تمرد

مبحث سوم: عنصر مادی جرم تمرد

مبحث چهارم: عنصر روانی جرم تمرد

فصل سوم: آثار ماهوی و شکلی جرم تمرد

مبحث نخست: آثار ماهوی جرم تمرد

مبحث دوم: آثار شکلی جرم تمرد

فهرست تحلیلی مطالب:

عنوان.....

چکیده.....

مقدمه..... ۱

فصل نخست : کلیات: تعریف ،پیشینه، مبانی

مبحث نخست : تعریف..... ۷

گفتار نخست : تعریف لغوی..... ۷

الف : تعریف در لغت عرب..... ۷

ب : تعریف در لغت فارسی..... ۸

گفتار دوم : تعریف اصطلاحی..... ۱۹

مبحث دوم : پیشینه..... ۱۱

گفتار نخست : تمرد در دوران قبل از قانونگذاری..... ۱۳

گفتار دوم : تمرد در دوران بعد از قانونگذاری..... ۱۶

الف : سابقه تاریخی تمرد عمومی..... ۱۶

ب : سابقه تاریخی تمرد نظامی..... ۲۰

گفتار سوم: سابقه فقهی جرم تمرد..... ۲۲

الف: لزوم اطاعت از حکومت..... ۲۳

ب: حدود اطاعت از حکومت..... ۲۵

۱: اطاعت بطور مطلق..... ۲۵

۲: اطاعت بطور مقید..... ۲۶

مبحث سوم: مبنای جرم انگاری تمرد..... ۲۷

فصل دوم: عناصر تشکیل دهنده جرم

مبحث نخست: عناصر تشکیل دهنده جرم..... ۳۱

گفتار نخست: عناصر عمومی..... ۳۱

گفتار دوم: عناصر اختصاصی..... ۳۳

مبحث دوم: عنصر قانونی جرم تمرد..... ۳۴

مبحث سوم: عنصر مادی جرم تمرد..... ۳۴

گفتار نخست: رفتار مجرمانه..... ۳۴

الف: رفتار مجرمانه در جرم تمرد عمومی..... ۳۵

۱: حمله..... ۳۵

۱-: حمله عملی..... ۳۶

۱ - ۲: حمله لفظی..... ۳۶

۲: مقاومت..... ۳۷

ب: رفتار مجرمانه در جرم تمرد نظامی..... ۳۹

گفتار دوم: شرایط و اوضاع و احوال ارتکاب جرم..... ۴۱

الف: خصوصیت مرتکب..... ۴۱

۱: در جرم تمرد عمومی..... ۴۱

۲: در جرم تمرد نظامی..... ۴۲

ب: خصوصیت مجنی علیه..... ۴۵

۱: در جرم تمرد عمومی..... ۴۵

۲: در جرم تمرد نظامی..... ۴۸

ج: وظیفه..... ۴۸

۱: در جرم تمرد عمومی..... ۴۹

۱-۱: اعمال حاکمیت..... ۵۰

۱-۲: اعمال تصدی..... ۵۰

۲: در جرم تمرد نظامی..... ۵۴

د: امر آمر قانونی..... ۵۵

۱: حکم قانونی حوادث ناشی از تیراندازی قانون..... ۵۷

۲: حکم قانونی حوادث ناشی از تیراندازی غیر قانونی.....۵۷

۵: دفاع مشروع در برابر مامورین دولت.....۵۹

۱: نظریه های در مورد مقاومت در برابر اعمال خارج از حدود

وظیفه و غیر قانونی مامورین دولت.....۶۱

۱-۱: نظریه مقاومت مطلق.....۶۲

۲-۱: نظریه اطاعت مطلق.....۶۳

۳-۱: نظریه مختلط.....۶۵

۲: دفاع مشروع در برابر اعمال غیر قانونی مامورین دولت در حقوق

ایران.....۶۶

و: وسیله ارتکاب جرم.....۷۳

ز: نتیجه مجرمانه.....۷۵

ک: شروع به جرم.....۷۶

مبحث چهارم: عنصر روانی جرم ترمرد.....۷۸

گفتار نخست: سوء نیت عام.....۷۹

گفتار دوم: سوء نیت خاص.....۸۰

گفتار سوم: انگیزه.....۸۱

گفتار چهارم : علم و آگاهی.....۸۳

الف : اشتباه حکمی.....۸۵

ب : اشتباه موضوعی.....۸۶

فصل سوم : آثار ماهوی و شکلی جرم تمرد

مبحث نخست : آثار ماهوی جرم تمرد.....۹۰

گفتار نخست : آثار جزائی جرم تمرد.....۹۰

الف : در جرم تمرد عمومی.....۹۲

۱- مجازات اصلی.....۹۲

۲- مجازات تکمیلی.....۹۳

۳- مجازات تبعی.....۹۴

ب: در جرم تمرد نظامی.....۹۵

۱- مجازات اصلی.....۹۵

۲- مجازات تکمیلی.....۹۵

۳- مجازات تبعی.....۹۶

گفتار دوم : کیفیات مشدده جرم تمرد.....۹۹

الف : تشدید مجازات به سبب تعدد جرم.....۹۹

۱ : تعدد معنوی..... ۹۹

۲ : تعدد مادی ۱۰۰

ب : تشدید مجازات به سبب تکرار جرم..... ۱۰۱

ج : تشدید مجازات به سبب استفاده از سلاح..... ۱۰۲

د : شرکت در جرم تمرد..... ۱۰۳

گفتار سوم : تخفیف و تعلیق مجازات متمرّد..... ۱۰۴

الف : تخفیف مجازات متمرّد..... ۱۰۴

ب : تعلیق مجازات متمرّد..... ۱۰۶

گفتار چهارم : آثار مدنی جرم تمرد..... ۱۰۷

مبحث دوم : آثار شکلی جرم تمرد..... ۱۱۰

گفتار نخست : قابل گذشت بودن یا نبودن آن..... ۱۱۰

گفتار دوم : صلاحیت دادگاهها..... ۱۱۱

الف : صلاحیت ذاتی..... ۱۱۱

۱- دادگاه عمومی..... ۱۱۲

۲- دادگاه نظامی..... ۱۱۲

۳- دادگاه انقلاب..... ۱۱۳

ب: صلاحیت محلی..... ۱۱۵

گفتار سوم: ادله اثبات جرم..... ۱۱۷

نتیجه گیری ۱۲۰

پیشنهادها..... ۱۲۲

فهرست منابع..... ۱۲۵

مقدمه :

بیان مسئله :

با بررسی های تاریخی و کنکاش در زندگی انسانهای اولیه و مطالعه آثار تاریخی به جای مانده می توان دریافت که بشر برای برقراری نظم در جامعه و اعمال حاکمیت، قوانین و دستورات حکومتی خاصی را تصویب و به مرحله اجرا گذاشته است.

پر واضح است که قانونگذار خود به تنهایی قادر به اجرای صحیح و دقیق قوانین و دستورات حکومتی نمی باشد و اجرای صحیح قوانین بستگی به دو عامل ماموران حکومتی و مردم دارد. ماموران حکومتی افرادی هستند که ماموریتی از طرف دولت بر عهده داشته باشند خواه در ازای مزد باشد یا افتخاری و مردم همان افراد تشکیل دهنده جامعه می باشند.

آشکارا غیر قابل انکار است که بگوئیم تمام افراد جامعه بشری خود را ملزم به احترام به قوانین و اجرای صحیح آن می دانند، هستند در تمامی ادوار افرادی که جرأت مقابله و مقاومت نسبت به قوانین حاکم را به خود می دهند و در مقابل آن به مخالفت می پردازند. این مقابله و

مقاومت نسبت به قوانین حاکم اصطلاحاً تمرد نامیده می شود، البته نباید از یاد برد که مصداق جرم تمرد در موردی است که مامور حکومتی در حال اجرای وظایف قانونی خود آن هم در حدود اختیارات خود باشد.

پس اجرای صحیح قانون بستگی به تعامل بین مامورین حکومتی و پذیرش مردم دارد. مامورین حکومتی بایستی بدانند که امنیت و آسایش در جامعه بستگی به این دارد که ابتدا مامورین حکومتی وظایف قانونی خود را به نحو احسن انجام دهند و ثانیاً از حدود اختیارات قانونی خود فراتر نروند چرا که در غیر اینصورت تمردی از طرف مردم صورت نگرفته است. البته ناگفته نماند که مامورین این حق را برای خود محفوظ نگه دارند که چنانچه در زمان اجرای وظایف خود مورد تمرد واقع شوند حمایت قانون و حکومت همواره شامل حال آنها خواهد شد.

لذا قانونگذار جهت حفظ نظم و برقراری امنیت اجتماعی موظف است با توجه به مقتضیات زمان، منزلت و کرامت انسانی و احترام به حقوق فردی و اجتماعی افراد جامعه با تصویب قوانین اثر گذار ضمن حمایت مامورین و عاملین قدرت شخصیت قانونی آنها را مورد حمایت قرار دهد.

شایان ذکر است که قانونگذار نباید در راستای حمایت از حقوق مامورین دولتی و توجه به موقعیت حساس آنان باعث ضایع شدن حقی از حقوق فردی و اجتماعی افراد جامعه گردد و باید هر دو حق را مد نظر قرار دهد، بنابراین حق مامورین دولتی و حق مردم باید در جهت تقویت یکدیگر مورد حمایت قرار گیرند و هیچ کدام فدای دیگری نگردد.

حال با توجه به اینکه جرم تمرد در دسته بندی جرائم در زمره جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی قرار دارد و به دلیل موقعیت حساس مامورین دولتی در جامعه قانونگذار حمله و

مقاومت نسبت به مامورین را تحت عنوان تمرد هم در ماده ۶۰۷ قانون مجازات اسلامی وهم در ماده ۵۲ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح پیش بینی کرده است. بنابراین لازم است به منظور حمایت صحیح از مامورین و جلوگیری از سوء استفاده آنان از موقعیتشان نقاط مبهم مواد مورد نظر مانند حمله و مقاومت ، وظیفه ، مامور دولت ... توضیح داده شود .

سوالات اصلی پایان نامه عبارت اند از:

- ۱- آیا در قانون مجازات اسلامی تعریف جامع و مانعی از جرم تمرد ارائه شده است؟ آیا مجازاتهای پیش بینی شده بازدارنده می باشند یا خیر؟
- ۲- در صورت منفی بودن پاسخ چه تعریفی می توان ارائه کرد و چه مجازاتهایی می توان لحاظ نمود؟

فرضیه ها:

- ۱- قانون مجازات اسلامی در خصوص جرم تمرد تعریفی که مانع و جامع باشد ارائه نکرده است و تعریف بیان شده می تواند موجبات سوء استفاده طرفین را فراهم کند ولی در خصوص مجازاتها معتقدیم که مجازاتها بازدارندگی مناسب را نسبت به متمردين دارا می باشند.
- ۲- تعریف پیشنهادی عبارت است: «هر گونه حمله و مقاومتی که با علم و آگاهی و با اقدام عملی نسبت به مامورین دولتی در حین انجام وظیفه حاکمیتی آنان به عمل آید تمرد محسوب می شود».

سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

با بررسی های انجام شده در یافتیم که در کتب حقوقی بطور پراکنده مطالبی در این زمینه بیان شده است و با گذشت و گذار در پایان نامه ها به پایان نامه ای در این زمینه روبرو شدیم اما با توجه به اهمیت موضوع و ارتباط مستقیم آن با نظم و امنیت عمومی در جامعه تحقیق بیشتر در این زمینه احساس شد تا با تحقیق بیشتر نکات مبهم در این خصوص واضح و روشن گردد تا باشد که حاصل این تحقیق دستگاه قضا را در رسیدگی به این نوع پرونده ها یاری نماید.

اهداف تحقیق:

- ۱- بررسی و تحلیل جرم تمرد و شناخت عناصر اختصاصی آن به منظور جلوگیری از سوء استفاده از مامورین از این عنوان قانونی و مجازات بزهکارانی که در راه انجام وظیفه قانونی مامورین مانع ایجاد می کنند.
- ۲- توضیح تفاوت بین تمرد و مقاومت در مقابل اعمال غیر قانونی مامورین دولتی تحت عنوان دفاع مشروع و ایجاد حق دفاع برای کسانی که از اعمال غیر قانونی مامورین دولتی دچار هراس می شوند.
- ۳- شناخت مراجع صالح برای رسیدگی به جرم تمرد عمومی و تمرد نظامی

روش تحقیق:

روش انجام این پژوهش بصورت توصیفی و تحلیلی است و تلاش می شود تا با مراجعه به کتابخانه ها و آراء محاکم و رویه های قضائی و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده در ارتباط با موضوع مورد پژوهش به تبیین و تشریح سوالات اصلی پایان نامه پرداخته شود.

با توجه به پرسش‌ها و فرصیه‌هایی که در ابتدا ذکر گردید مطالب گردآوری شده در

پایان‌نامه در ۳ فصل می‌باشد.

فصل اول شامل کلیات می‌شود، فصل دوم در خصوص ارکان تشکیل دهنده جرم‌تمرد

می‌باشد و در فصل سوم در مورد آثار ماهوی و شکلی جرم‌تمرد بحث خواهد شد.

فصل نخست:

کلیات: تعریف، پیشینه، مبانی

فصل نخست: تعریف، پیشینه، مبانی

مبحث نخست: تعریف

گفتار نخست: تعریف لغوی

الف- در لغت عرب

تمرد واژه ای عربی است از مصدر باب ثلاثی مزید تفعّل، ریشه آن مَرَد است. که به

معنای طغیان کردن- سرکشی کردن- عصیان کردن می باشد.^۱

اسم فاعلش متمرد است، یعنی سرکش و متکبر و از حد گذراننده.

تَمَرَدٌ- تَمَرَدًا، عصیان کرد و از حد خود تجاوز کرد و از پذیرفتن نصیحت سرباز زد.

تمرد علی الناس: بر مردم سرکشی کرد و تمرد ورزید.^۲

مَرُدٌ، يَمْرُدٌ، مَرَادَةٌ و مُرَوْدَةٌ: یاغی شد و از حدود و امثال خود تجاوز کرد.^۳

ب- در لغت فارسی:

۱- للعلامة ابي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم- ابن منظور الامزيقي المصري، لسان العرب (نشر بيروت، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ . ۱۹۹۰ میلادی).

۲- السيد محمد مرتضى الحسيني الزميري، تاج العروس من جواهر القاموس (تهران: موسسه انتشارات اميرکبير، چاپ دوم، ۱۳۷۶)، ج ۹، ص ۶۵۳.

۳- محمد بندريگي، فرهنگ عربي به فارسي (تهران: انتشارات علمي، چاپ اول، ۱۳۷۸)، ج ۲، ص ۱۹۳۸.

با رجوع به کتب لغات فارسی در می‌یابیم که در زبان فارسی نیز تمرد برگرفته از معنای عربی آن می‌باشد.

در تعریف این لغت آمده است: سرکشی کردن، رسیدن در نافرمانی به جایی که از نوع خود بیرون رود. عصیان کردن و از حد خود تجاوز نمودن چنانچه پند و نصیحتی را نپذیرد. سرکشی و گردنکشی و خودسری و مخالفت و نافرمانی و عدم اطاعت و عدم انقیاد و تحقیر حکم و فرمان و طغیان.

نه در ضمیر ضعیفان آزادی صورت بندد و نه گردنکشان را مجال تمرد باقی ماند (کلیده)^۱ و هم چنین بزرگ دیگری در معنای تمرد و گردنکشی کردن، ستنه شدن، نافرمانی کردن را بیان کرده است.^۲

منظور از مامور، کارمند فرودست صاحب مقام دولتی (یا موسسات عامه) است که موظف به اجراء دستورهای آن مقام در رابطه با حقوق و تکالیف مردمان می‌باشد. مانند مامور مالیه، مامور اجراء، مامور ابلاغ.^۳

منظور از مامور دولت آنکه خدمت رسمی را عهده دار باشد (= کارمند دولت) به تازی مامور دولت را موظفوالحکومه گویند.^۴ تهدید در لغت بیم دادن و ترسانیدن است.

در حقوق جزا عناصر تهدید از قرار زیر است:

۱- تحقق تهدید به خصوصیت روانی و جسمی و سن و شخصیت و اخلاق و جنس تهدید

شونده وابسته است.

۱- علی اکبر دهخدا. لغت نامه (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶)، ج ۱۵، ص ۹۴۴.
۲- محمد معین. فرهنگ فارسی (متوسط) (تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، ۱۳۷۱)، ج ۱، ص ۱۱۴۰.
۳- محمد جعفر لنگرودی. میسوط در ترمینولوژی حقوق (تهران: کتابخانه گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۸)، ص ۳۱۱۶، ج ۴.
۴- همان ص ۳۱۱۷.